

การขัดเกลาทาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

Socialization According to Buddhism

เลิศสุรัชย์ หนูสวัสดิ์¹, สุปรีชา ชำนาญภูมิพร² และ กันตภณ หนูทองแก้ว³

Letrsurachai Noosawat¹, Supreecha Chamnanphutti² and Kantaphon Nuthongkaew³

^{1,2,3}คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

^{1,2,3}Faculty of Social Sciences Mahamakut Buddhist University Srithammasokraj Campus, Thailand

Corresponding Author E-mail: lertsura2526@gmail.com

Retrieved: September 26, 2022; Revised: April 25, 2023; Accepted: April 26, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการขัดเกลาทาสังคม 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมในการขัดเกลาสังคม 3) เพื่อบูรณาการหลักธรรมในการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การขัดเกลาทาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบเจาะจง และจัดเวทีเสวนากลุ่ม จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 16 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอโดยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดและทฤษฎีการขัดเกลาทาสังคม พบว่า การขัดเกลาทาสังคมเป็นกระบวนการที่สำคัญในการปรับพฤติกรรม ความคิด ความรู้ ความเชื่อของบุคคลให้มีความเหมาะสม มี 3 ด้าน ดังนี้ ด้านแรกเป็นองค์ประกอบด้านพฤติกรรมเป็นเรื่องของกระบวนการถ่ายทอดการฝึกฝนของระเบียบวินัย กฎ กติกา ด้านที่สององค์ประกอบด้านสมาธิ หรือจิตใจ เป็นการถ่ายทอดคุณค่าของการปลูกฝังคุณธรรมซึ่งเป็นการเสริมสร้างสุขภาพจิตให้สมควรแก่การงาน และด้านที่สามองค์ประกอบด้านปัญญา เป็นการถ่ายทอดด้านวิชาความรู้หรือทักษะต่าง ๆ องค์ประกอบของการขัดเกลาทาสังคมทั้งสามด้านนี้มุ่งหวังให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กลุ่มสังคมวางเอาไว้

2. หลักธรรมในการขัดเกลาสังคม พบว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมสำคัญในการขัดเกลาทาสังคมทั้ง ด้านพฤติกรรมโดยมี หลักศีล เป็นควบคุม ด้านสมาธิ หรือจิตใจโดยมี หลักสมาธิเป็นตัวกำกับ และ ด้านปัญญา คือการแสวงหาความรู้โดยมีหลักปัญญาเป็นตัวสนับสนุน

3. บูรณาการหลักธรรมในการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การขัดเกลาคความประพฤติโดยบูรณาการเข้ากับหลักศีล ทำให้มีวินัย มีระเบียบมีในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนาและให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา การขัดเกลาทาด้านจิตใจ โดยบูรณาการเข้ากับ

หลักสมาธิ ทำให้มีความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามารถของจิตมีความเข้มแข็งมั่นคง ทำให้เกิดความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบในการดำเนินชีวิต การขัดเกลาทางด้านความรู้ โดยบูรณาการเข้ากับหลักปัญญา ทำให้มีความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิด การต่าง ๆ สร้างสรรค์

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา เรียกว่า MATA Model M คือ Morality หมายถึง การขัดเกลาความประพฤติ โดยมีศีลเป็นตัวควบคุม A คือ Attention หมายถึง การขัดเกลาทางด้านจิตใจ โดยมีสมาธิ เป็นตัวกำกับ T คือ Transfer หมายถึง การขัดเกลาทางด้านความรู้ โดยมีเป็นตัวสนับสนุน A คือ Ability หมายถึง การปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทักษะชีวิต ขัดเกลาทางด้านจิตใจนำไปสู่การเพิ่มทักษะชีวิต และการขัดเกลาด้านความรู้นำไปสู่การสร้างทักษะใหม่ในการดำเนินชีวิต

คำสำคัญ: การขัดเกลาทางสังคม; พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this Dissertation were as follows: 1) To study the concepts and theories of socialization 2) To study the principles of socialization 3) To integrate principles of socialization 4) To offer new knowledge about " Socialization According to Buddhism" This research is qualitative research by collecting documents (Documenty Investigation), in-depth interview (Key Informants) in the in-depth interview. -depth Interview with a specific model and focus group for 16 experts and experts. The research instrument was an open-ended interview. Analyze data through content analysis and descriptive demonstrations Research findings

The research results found that

1. The concept and theory of socialization have found that socialization is an important process of adjusting behavior, thoughts, and knowledge. A person's beliefs should be appropriate in three aspects: the first is a component of behavior, which is the process of imparting discipline. Rules, rules, second aspect, meditation or psychological elements. It conveys the values of cultivating morality, namely strengthening mental health suitable for work and the three elements of intelligence. It is the transfer of various knowledge or skills. These three elements of socialization aim to enable humans to exhibit the ideal behaviors set by social groups.

2. Dharma principles in socialization. It was found that the Trisikkha principle is an important principle in socialization both behavioral aspect with avoidance of precepts as

control; Concentration or mind with Concentration is the direction and wisdom is the pursuit of knowledge supported by wisdom.

3. Integration of dharma principles in socialization according to Buddhism found that cultivating behaviors by integrating them with precepts leads to discipline, orderliness in life and coexistence in society. to be suitable for development and to provide opportunities for development psychological refinement by integrating with the principle of meditation to have mercy generosity The ability of the mind is strong and stable. to make efforts life responsibility polishing of knowledge by integrating with the wisdom to have an opinion, knowledge, understanding, and rationale Knowing, diagnosing, reflecting, examining, thinking, being creative

4. The body of knowledge about socialization according to Buddhism is called MATA Model M, which is Morality, means polishing one's conduct. with sali as the control, A is Attention, refers to the refinement of the mind, with concentration as the dictator, T is Transfer, means the refinement of knowledge. with a supportive A is Ability means to improve behavior leading to life skill changes. Psychological refinement leads to enhanced life skills. And the refinement of knowledge leads to the creation of new skills in life.

Keywords: Socialization; Buddhism

บทนำ

กล่าวโดยทั่วไปมนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นในแง่ที่ต้องได้รับการขัดเกลาอบรมสั่งสอนตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกระบวนการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมหนึ่ง ๆ ที่กำหนดไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้บุคคลนั้นได้มีแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่ม และสามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มได้อย่างเป็นระเบียบ การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องประสบตลอดชีวิตเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม แต่มนุษย์ไม่ได้เป็นสัตว์สังคมโดยกำเนิดเพราะมนุษย์ยังไม่มีพัฒนาการบางอย่างที่จำเป็นต่อการอยู่รอด เช่น การดำเนินชีวิต การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นต้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง การขัดเกลาเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะขาดเสียมิได้ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นหลักในการปฏิบัติที่คนเราจะต้องเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ ที่กำหนดไว้เพื่อให้มีความสัมพันธ์กันได้ ฉะนั้นการขัดเกลาจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกเป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มที่เราอยู่ด้วยในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มจึงทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเป็นตัวตนหรือตัวของตัวเอง (Self) คือ ความรู้สึกที่ว่าตนเป็นมนุษย์ต่างจากคนอื่น สามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิด ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบ หรือความเหมาะสมในกลุ่มอื่น ๆ การขัดเกลาทางสังคมจึงมีกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน และสิ่งที่เรารู้จักนี้อาจจะแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ โดยบุคคลจะต้องผูกพันกับโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่ ความผูกพันนี้แสดงออกมาในรูปที่บุคคลจะต้องปฏิบัติ

ตามหน้าที่ และบทบาทในหน้าที่ต่าง ๆ เช่น การงาน การปกครอง การศึกษา การศาสนา การมีครอบครัว การนันทนาการ เป็นต้น (สุพัตรา สุภาพ, 2545)

ปัจจุบันสภาวะทางสังคมและพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาที่สร้างความสับสนวุ่นวาย เตือนหรือความทุกข์ให้กับบุคคลจำนวนมาก แสดงถึงความไม่เป็นระเบียบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวางแผนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคม ปัญหาสังคมเหล่านี้รวมไปถึงรูปแบบพฤติกรรมเบี่ยงเบนทั้งหลาย หรืออาจอยู่ในรูปแบบความขัดแย้งทางสังคม เช่น ปัญหาความขัดแย้งทางเชื้อชาติศาสนา ความรุนแรงในครอบครัว ความขัดแย้งทางการค้าและอุตสาหกรรม ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน เป็นต้น ในสังคมสมัยใหม่แต่ละคนแต่ละกลุ่ม ต่างมีบทบาทหน้าที่ขัดแย้งกันก็จะก่อให้เกิดปัญหาที่แตกต่างกันในองค์กรสังคมทั้งหลาย และเมื่อสถานการณ์บทบาทหน้าที่ขัดแย้งกันก็จะก่อให้เกิดปัญหา ในปัญหาสังคม ขอบเขตของปัญหานี้ก็ยากที่จะกำหนดได้ แต่ก็ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะกำหนดการเปลี่ยนแปลง ความหมายและความรู้ปัญหาสังคม เช่นเดียวกันการแก้ไขป้องกันปัญหาสังคมก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน (สุเทพ สุวีรางกูร, 2556)

บุคคลที่อบรมขัดเกลادنเองดีแล้วย่อมแตกต่างจากผู้ที่ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมา การอบรมขัดเกลานำมาซึ่งความสุขความสงบทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ประโยชน์ที่บุคคลได้รับจากการอบรมขัดเกลาก่อขึ้นกับตนเองโดยตรง จากนั้นก็ส่งผลไปถึงแก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย พระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลผู้ที่ได้อบรมขัดเกลادنเองมาดีว่าเป็นผู้ประเสริฐ เพราะกาย วาจา และใจที่ฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว ย่อมจะแสดงพฤติกรรมออกมาด้วยความดีงาม ก่อให้เกิดทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น แม้การจะบรรลุถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนาคือการหลุดพ้นจากอสังขกิเลสคือพระนิพพาน ก็ต้องผ่านกระบวนการอบรมขัดเกลادنเองตามขั้นตอน เมื่อบุคคลได้มีการอบรมขัดเกลามาดีแล้ว ก็ย่อมบรรลุประโยชน์ที่พึงมีพึงได้อย่างเหมาะสมการแสดงออกทางวาจา และทางกาย คือสิ่งที่เรียกว่า พฤติกรรม ซึ่งมักจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของความคิด ทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ที่รับผ่านเข้ามา การพัฒนามนุษย์จึงเริ่มต้นด้วยการพัฒนาความสมดุลแห่งองค์ประกอบชีวิตดังกล่าวไม่ให้สุดโต่งไปทางด้านใดด้านหนึ่งมนุษย์ที่มีจิตใจพัฒนาดีแล้ว ย่อมสามารถพัฒนารูปหรือร่างกายให้ดีตามไปด้วย แต่การพัฒนาองค์ประกอบทางกายหรือรูปธรรมอย่างเดียวโดยไม่ใส่ใจพัฒนาองค์ประกอบที่เป็นธรรม ย่อมจะส่งผลให้เกิดผลข้างเคียงไม่ดี คือ มีปัญหาเกิดตามมา และจะเป็นภาระหนักที่จะต้องแก้ไขปัญหานั้น (จันทน์ อติวิวัฒน์สิทธิ์, 2562) ทั้งนี้ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุด การฝึกอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรมสร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ และการฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูงทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอยากที่จะศึกษาถึงการขัดเกลาทงสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา (Socialization according to Buddhism) เพื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับใช้ในการฝึกอบรมความประพฤติทางกาย วาจา (ศีล) คือ การฝึกอบรมความประพฤติอันดีงาม ความมีระเบียบวินัย การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายทั้งตนเองและผู้อื่น รวมถึงไม่ละเมิด

กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน เป็นต้น การฝึกอบรมทางจิตใจ (สมาธิ) เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้มีคุณธรรม มีความมุ่งมั่นที่จะทำสิ่งที่ดีงามให้สำเร็จให้เกิดประโยชน์ มีจิตใจที่ไม่พุ้งพ่วนกระวนกระวาย ความมีสติระมัดระวังตื่นตัวต่อหน้าที่ ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในการรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น และการฝึกทางความรู้ (ปัญญา) เป็นการฝึกให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริง โดยนำหลักธรรมดังกล่าวมาบูรณาการทางสังคมและนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมในการขัดเกลาสังคม
3. เพื่อบูรณาการหลักธรรมในการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา
4. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การขัดเกลาทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา”

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับ “การขัดเกลาทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา”

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และมีการดำเนินการจัดทำเสวนากลุ่ม (Focus group) เพื่อยืนยันข้อเท็จจริงให้ถูกต้อง แบบเจาะจง (Purpose Sampling) จำนวน 16 รูป โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป/คน นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิผู้มีประสบการณ์ในการขัดเกลาทางสังคม จำนวน 6 รูป/คน นักสังคมวิทยา จำนวน 6 รูป/คน

กระบวนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสัมภาษณ์ ตามที่กำหนดไว้ นำข้อมูลที่ได้มารวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์เพื่อเข้าสู่กระบวนการเสวนากลุ่ม รับฟังความคิดเห็นจากกลุ่ม รวบรวมเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) วิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการผลที่ได้รับจากการใช้กระบวนการเสวนากลุ่มตามวัตถุประสงค์การวิจัย นำเสนอองค์ความรู้รูปแบบของ (model) และนำเสนอโดยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการบูรณาการหลักธรรมในการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาแล้วทำให้เกิด องค์ความรู้ใหม่ที่ทำให้การขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงเป็นที่มาขององค์ความรู้ดังนี้

องค์ประกอบของการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมเป็นเรื่องของกระบวนการถ่ายทอดการฝึกฝนของระเบียบวินัย กฎ กติกา ด้านที่สององค์ประกอบด้านสมาธิ หรือจิตใจ เป็นการถ่ายทอดคุณค่าของการปลูกฝังคุณธรรมซึ่งเป็นการเสริมสร้างสุขภาพจิตให้สมควรแก่การทำงาน และด้านที่สามองค์ประกอบด้านปัญญา เป็นการถ่ายทอดด้านวิชาความรู้หรือทักษะต่าง ๆ องค์ประกอบของการขัดเกลาทางสังคมทั้งสามด้านนี้มุ่งหวังให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กลุ่มสังคมวางเอาไว้

ตัวแทนของการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษาหรือโรงเรียน ศาสนา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ และสื่อสารมวลชน เหล่านี้ถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่มีความสำคัญมากสำหรับพฤติกรรมของมนุษย์ ถ้าตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมเป็นแม่พิมพ์ที่ดีที่สร้างสรรค์หรือเป็นในทางบวกจะส่งผลดีต่อพฤติกรรมมนุษย์ แต่ถ้าในทางตรงกันข้ามอาจส่งผลร้ายต่อพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ฉะนั้นการขาดการอบรมหรือไม่ได้รับการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคม อาจจะทำให้ลักษณะความเป็นมนุษย์ไม่สมบูรณ์จนกลายเป็นคนที่ไม่สามารถพัฒนาตนเองหรือปรับตัวอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้ ดังนั้นตัวแทนของการขัดเกลาทางสังคมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายนั้น คือ ครอบครัวนับเป็นสถาบันแรกและสถาบันหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของมนุษย์ทุกคน ส่วนสถานศึกษาซึ่งจะทำให้หน้าที่ต่อจากครอบครัวหลังจากที่มนุษย์ต้องออกจากบ้านไปเพื่อศึกษาหาความรู้ ความรู้อย่างเดียวยังคงไม่พอ สถานศึกษาหรือโรงเรียนยังต้องอบรมสั่งสอนในเรื่องอื่น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งพฤติกรรมที่พึงประสงค์และจิตใจ กลุ่มเพื่อนเมื่อมนุษย์ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนจึงมีความจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเพื่อนได้อย่างราบรื่น ส่วนกลุ่มอาชีพหรือหน่วยงานต่าง ๆ มนุษย์จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติตาม กฎ ระเบียบ หรือวัฒนธรรมขององค์กรนั้น ศาสนาเป็นองค์ที่เผยแพร่คำสอนตามศาสนานั้น ๆ เพื่อให้มนุษย์มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน สื่อสารมวลชนในยุค 4.00 นี้โซเชียลมีเดียถือว่ามีสำคัญต่อการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังบุคคลได้อย่างรวดเร็วที่สุด ฉะนั้นจะต้องมีความระมัดระวังในการเชื่อข้อมูลนั้น ๆ อย่างมีสติรู้คิด

ประเภทของการขัดเกลาทางสังคม นั้นจะมีสองประเภท คือการขัดเกลาทางสังคมทางตรงและการขัดเกลาทางสังคมทางอ้อม

บรรทัดฐาน คือการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความสงบราบรื่นและไม่เป็นการเบียดบังสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น สังคมจึงต้องกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมที่เป็นแนวทางปฏิบัติอันได้แก่ วิถีประชาหรือวิถีชาวบ้านจารีตหรือกฎศีลธรรม และกฎหมาย โดยมีลักษณะที่ให้กระทำได้ และบางอย่างก็ไม่ให้กระทำหรือห้ามเว้นเมื่อสมาชิกในสังคมมีบรรทัดฐานสำหรับปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันแล้ว ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกในสังคมกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดีว่าสิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ

ผลจากการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาชีวิตให้เกิดมีคุณสมบัติครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

1. ภาวิตกาย การมีกายที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การพัฒนาในส่วนกายของตนให้มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพราะอาศัยปัจจัย 4 เป็นเครื่องเลี้ยงชีพพอเพียงและการปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยกายอย่างถูกต้อง ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกกายคือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เช่น การรู้จักใช้สอยปัจจัย 4 อย่างถูกต้อง ได้แก่อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่โดยรู้จักใช้สอยปัจจัย 4 เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของกาย

2. ภาวิตศีล การมีศีลที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การมีพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาอันไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทั้งหลาย พระพุทธศาสนาสอนให้เห็นความสำคัญของข้อปฏิบัติพื้นฐานของมนุษย์คือ ศีล 5 ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามศีล 5 ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมไม่อาจอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี แม้ตายไปก็ต้องประสบกับทุกข์ ดังนั้น คุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ต้องมีศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

3. ภาวิตจิต การมีจิตที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ การมีจิตใจที่ได้รับการฝึกฝนอบรมให้มีคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์จริงใจ ขยันอดทน มีความมั่นคงทางจิต มีสมาธิแน่วแน่ เป็นต้น จนสามารถมีความสุขจากพื้นฐานจากจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ เพราะจิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดี ย่อมมีแต่ความสุข

4. ภาวิตปัญญา การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ การได้ฝึกฝนอบรมตนเองให้มีปัญญา รู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เช่น มีปัญญาพิจารณารู้ไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเรา ของเรา

เป้าหมายของการอบรมขัดเกลาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ คือ การมีความเป็นอยู่ทางกาย ทางสังคมที่ดี การมีคุณลักษณะทางด้านจิตที่ดี อันเกิดจากการมีคุณธรรมประจำจิตใจ และการเข้าถึงความดับทุกข์ทั้งปวงได้ ในส่วนของตัวบุคคลมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาด้านกาย ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยนำประเด็นสำคัญและน่าสนใจมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. **แนวคิดและทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม** พบว่า บุคคลที่เกิดมาจะมีความแตกต่างกันในด้านร่างกาย ความคิด ความรู้ ความประพฤติ ประสบการณ์และความเชื่อ เนื่องจากเกิดมาในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน การได้รับการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน ทำให้บุคคลต้องสร้างกำแพงเข้ามาป้องกันตนเองจากสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา และจะแสดงออกทางพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพื่อสนองความต้องการของตนเอง การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่สำคัญในการ ปรับพฤติกรรม ความคิด ความรู้ ความเชื่อของบุคคลให้มีความเหมาะสม กระบวนการขัดเกลาทางสังคม และการขัดเกลาทางสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จะประกอบไปด้วยองค์ประกอบของการขัดเกลาทางสังคมเป็นการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาทั้งกาย ทางจิตใจและทางวาจา

ซึ่งองค์ประกอบการขัดเกลาทงสังคมไว้สอดคล้องกันว่าองค์ประกอบของการขัดเกลาทงสังคมจะต้องถ่ายทอดไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ ด้านแรกเป็นองค์ประกอบด้านพฤติกรรมเป็นเรองของกระบวนการถ่ายทอดการฝึกฝนของระเบียบวินัย กฎ กติกา ด้านที่สององค์ประกอบด้านสมาธิ หรือจิตใจ เป็นการถ่ายทอดคุณค่าของการปลูกฝังคุณธรรมซึ่งเป็นการเสริมสร้างสุขภาพจิตให้สมคระแก่การงาน และด้านที่สามองค์ประกอบด้านปัญญา เป็นการถ่ายทอดด้านวิชาความรู้หรือทักษะต่าง ๆ องค์ประกอบของการขัดเกลาทงสังคมทั้งสามด้านนี้มุ่งหวังให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กลุ่มสังคมวางเอาไว้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Blaine and Robert (1958) ความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและระบบวัฒนธรรมมีผลต่อการปรับตัวของบุคคลดังนี้

ความสัมพันธ์รูปแบบที่ 1 เป็นภาวะที่สังคมมุ่งเน้นค่านิยมกับวิธีทงไปสู่เป้าหมายของค่านิยมต่าง ๆ กัน บุคคลจะมีการปรับตัวแบบทำตามระเบียบ (Conformity)

ความสัมพันธ์รูปแบบที่ 2 เป็นภาวะที่สังคมมุ่งเน้นค่านิยมแต่ไม่เน้นในเรองวิธีทงไปสู่จุดหมายปลายทางของค่านิยม บุคคลจะปรับตัวแบบฝ่าฝืนระเบียบจะรับเพียงค่านิยม แต่จะหาวิธีทงไปสู่เป้าหมายของค่านิยมเอาเอง

ความสัมพันธ์รูปแบบที่ 3 เป็นภาวะที่สังคมไม่มุ่งเน้นค่านิยม แต่เน้นวิธีทงที่จะนำไปสู่เป้าหมายของค่านิยม เช่น การขยัน อดทน เป็นคนดี เป็นต้น บุคคลจะมีการปรับตัวแบบยึดกฎระเบียบของสังคม (Ritualism)

ความสัมพันธ์รูปแบบที่ 4 เป็นภาวะที่สังคมขาดการมุ่งเน้นทั้งค่านิยมและวิธีทงไปสู่เป้าหมายของค่านิยม บุคคลจะปรับตัวแบบละทิ้งสังคม (Retreatism) คือ ไม่ยอมรับทั้งค่านิยมของสังคมและวิธีทงไปสู่เป้าหมายของค่านิยม

ความสัมพันธ์รูปแบบที่ 5 เป็นภาวะที่เป็นผลจากการปรับตัวของความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ 4 คือ การละทิ้งสังคม โดยจะมีบุคคลบางคนพยายามสร้างค่านิยมและวิธีทงไปสู่เป้าหมายของค่านิยมนี้ขึ้นใหม่ จัดเป็นการปรับตัวแบบการพยายามเปลี่ยนแปลงสังคม (Rebellion)

2. หลักธรรมในการขัดเกลาทงสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมในการขัดเกลาทงสังคมนั้นเป็นหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นประกอบไปด้วยแนวทงการขัดเกลาทงสังคมตามหลักธรรม ไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล เพื่อขัดเกลาด้านพฤติกรรม คือ การขัดเกล่าให้มีวินัย มีระเบียบมีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เหมาะกับการพัฒนาและให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา สมาธิ คือ การขัดเกลาทงสังคมด้านสมาธิหรือจิตใจ คือ ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิมใจ ความร่าเรองเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สีกพอใจ พุดสัน ๆ ว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต ปัญญา คือ การขัดเกลาทงสังคมด้านการรู้ความจริงความเห็นความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามทีมนั้นเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพ

โดยสมบูรณ์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2545) กล่าวว่าสาระสำคัญของไตรสิกขาแสดงออกมาไม่เฉพาะที่การปฏิบัติของบุคคลเท่านั้น แต่ส่องถึงภารกิจที่มนุษย์จะต้องจัดทำในระดับชุมชนและสังคมด้วย กล่าวคือ การจัดวางระบบแบบแผน จัดตั้งสถาบันและกิจการต่าง ๆ และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้สาระของไตรสิกขาเป็นไปในหมู่มนุษย์ หรือให้หมู่มนุษย์ดำรงอยู่ในสาระสำคัญของไตรสิกขาแต่ละข้อดังนี้

1) ศีล เป็นการดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์ รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเจริญปัญญา

2) สมาธิ เป็นการพัฒนาคุณภาพจิตหรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูงซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด

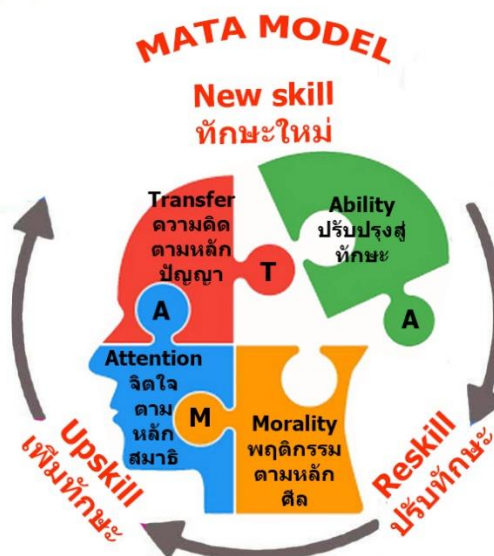
3) ปัญญา เป็นการมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือรู้จักวางใจวางท่าทีและปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบานซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เตือน คำดี (2534) ได้กล่าวไว้ว่า อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นประมวลหลักจริยธรรมทั้งหมด ในพุทธปรัชญา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติโดยตรงเพื่อช่วยให้การดำเนินไปสู่ความจริงสูงสุดเป็นไปได้ เพราะพุทธปรัชญามีความหมายกับชีวิตภาคปฏิบัติเป็นสำคัญและเป็นกระบวนการแก้ปัญหาชีวิตภาคปฏิบัติอย่างสัมพันธ์กับผลซึ่งเรียกว่า ปฏิเวธ กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักมัชฌิมาปฏิปทานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การดำเนินชีวิตไปตามระบบพรหมจรรย์เพื่อบรรลุความสิ้นกรรม คือการไม่ปฏิบัติผิดในทางที่สุดโต่งทั้งสองสายอันได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข และ อัตตกิลมถานุโยค คือการสร้างควมลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง

3. บูรณาการหลักธรรมในการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การขัดเกลาความประพฤติโดยบูรณาการเข้ากับหลักศีล ทำให้มีวินัย มีระเบียบมีในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนาและให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา การขัดเกลาทางด้านจิตใจ โดยบูรณาการเข้ากับหลักสมาธิ ทำให้มีความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามารถของจิตมีความเข้มแข็งมั่นคง ทำให้เกิดความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบในการดำเนินชีวิต การขัดเกลาทางด้านความรู้ โดยบูรณาการเข้ากับหลักปัญญา ทำให้มีความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบคิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระพิชญ์พล สุวณฺณรูป (รูปทอง) (2558) ได้ศึกษาเรื่อง การขัดเกลาสังคมโดยองค์กรศาสนาในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาวิจัยพบว่า การขัดเกลาทางสังคมโดยองค์กรศาสนา หมายถึงกระบวนการที่สังคมโดยการนำขององค์กรศาสนาปลูกฝังสมาชิกของสังคมให้เรียนรู้วัฒนธรรมและทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม ปลูกฝัง ระเบียบวินัยให้แก่สมาชิกในสังคม สร้างความชำนาญหรือทักษะในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมให้แก่สมาชิก สร้างบุคลิกภาพที่ดีให้แก่สมาชิกในสังคม มีแนวคิดการขัดเกลา ได้แก่ แนวคิดเรื่องการพัฒนาชีวิต แนวคิดเรื่องความกตัญญู แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของมนุษย์ แนวคิด เรื่องความรัก

แนวคิดเรื่องการเคารพบูชา แนวคิดเรื่องการควบคุมทางสังคม ทำให้คนในสังคมยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม มีศีลธรรม จริยธรรม และความประพฤติในทางที่ถูกที่ควร การขัดเกลาทางสังคมโดยองค์ศาสนาในพระพุทธศาสนา หมายถึงการทำให้กาย วาจา และทางใจ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา อันเป็นไปเพื่อการพัฒนาชีวิตให้มีความสมบูรณ์ทั้ง ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจและปัญญา เป็นกระบวนการที่ยาวนานต่อเนื่องตลอดชีวิต ให้มนุษย์ฝึกฝนอบรมตนเอง จนกว่าจะพบเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องกลาง และประโยชน์สูงสุด แนวคิดที่สำคัญ ได้แก่ แนวคิด เรื่องการพัฒนาชีวิต แนวคิดเรื่องความกตัญญู แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของมนุษย์ แนวคิดเรื่องความรัก แนวคิดเรื่องการให้ แนวคิดเรื่องการเคารพบูชา ในพระพุทธศาสนาถือว่าบุคคลที่อบรมขัดเกลาตนเองดีแล้วย่อมแตกต่างจากผู้ที่ไม่ได้รับการฝึกฝน อบรมมา และนำมาซึ่งความสุขความสงบทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งยังส่งผลให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามรวมทั้งการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการบูรณาการหลักธรรมในการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาทั้งสองแนวคิดแล้ว ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมในการขัดเกลาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” เรียกว่า MATA Model ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

M = Morality หมายถึง การขัดเกลาความประพฤติ เพื่อให้มี ศีล ทำให้มีความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการขัดเกลาให้มีวินัย มีระเบียบมีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เหมาะกับการพัฒนาและให้อะไรโอกาสในการที่จะพัฒนา

A = Attention หมายถึง การขัดเกลาทางด้านจิตใจ เพื่อให้มี สมาธิ การขัดเกลาในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พุดสัน ๆ ว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

T = Transfer หมายถึง การขัดเกลาทางด้านความรู้ เพื่อให้มี ปัญญา การขัดเกลาให้มีความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

A = Ability หมายถึง การปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทักษะชีวิต ขัดเกลาทางด้านจิตใจนำไปสู่การเพิ่มทักษะชีวิต และการขัดเกลาด้านความรู้นำไปสู่การสร้างทักษะใหม่ในการดำเนินชีวิต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย สุขวิถี: การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การขัดเกลาทางสังคมเป็นเรื่องที่สำคัญและละเอียดอ่อน ถึงแม้ว่าการขัดเกลาทางสังคมก็เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการให้เหมาะสมกับเวลา วัย และประเด็นที่ต้องการขัดเกลา เพราะถ้ากระบวนการขัดเกลาเกิดในความไม่เหมาะสมกับวัย หรือเวลา จากที่จะไม่เกิดประโยชน์หรือผลลัพธ์ทางบวก ยังส่งผลกระทบเชิงลบได้เช่นเดียวกัน

2. การให้ความรู้ความเข้าใจตัวแทนเพื่อการขัดเกลาทางสังคมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมเพื่อสร้างผลลัพธ์ทางบวก และประเด็นการขัดเกลาที่เหมาะสมกับตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม เช่นการขัดเกลาทางสมาธิ หรือจิตใจ ตัวแทนนอกจากจะเป็นครอบครัว ก็ควรมุ่งเน้นไปยังสถาบันการศึกษา ศาสนา เนื่องจากเป็นตัวแทนที่มีความใกล้ชิด และตัวแทนที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ

3. ควรมีการสร้างกิจกรรมที่มุ่งเน้นการขัดเกลาทางสังคม ในคนหลายวัน เช่น การอบรมเพื่อขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน หรือการอบรมเพื่อขัดเกลาทางสังคม แก่วัยรุ่น

4. ควรมีการประเมินผลจากการขัดเกลาทางสังคม อย่างต่อเนื่อง และมุ่งเน้นที่ความยั่งยืนของพฤติกรรมเชิงบวกที่ได้รับการขัดเกลา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การศึกษารูปแบบการขัดเกลาทางสังคมในยุคปัจจุบัน
2. การศึกษาผลการขัดเกลาทางสังคมทางอ้อมผ่านสื่อออนไลน์
3. การศึกษาความยั่งยืนของพฤติกรรมเยาวชนที่ได้รับการขัดเกลาทางสังคม จากสถานศึกษา
4. การศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยหลักธรรมอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. (2562). *ปรัชญาทางสังคมแห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์.
- เดือน คำดี. (2534). *พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: พุทธธรรมบูชา.
- พระพิชญ์พล สุวณฺฐโรโป (รูปทอง). (2554). *การศึกษาหลักพุทธธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในยันต์เทียนล้านนา: กรณีศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุเทพ สุวีรางกูร. (2556). *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุพัตรา สุภาพ. (2545). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- Blaine, M. E. and Robert K.M. (1958). *the Study of Society*. New York: Harcourt, Brace and World, Inc.